

Történetek, amelyek soha nem felejtődhetnek el

Árpás Károly:
Az építő-teremtő ember.
Gion Nándor
életművéről
Szeged, Bába Kiadó,
2008.

„Bár a Bába és Társai szegedi kiadó által megjelentetett tanulmánykötet antológia inkább, mégis a monográfia igényével lép fel” – írja a rezümében a kötet szerkesztője, egyben oroszánrésztől szerzője, Árpás Károly. Ezzel a kijelentéssel nehéz volna vitatkozni, hiszen a könyv legcomposabb része a gioni életművet járja körül – igen alaposan: elbeszéléseit, ifjúsági regényeit, regényeit, alkotókorszakait, írói világát, írói eszközeit. Ehhez a központi részhez kapcsolódik egyfelől, kvázi invokációként hat tizenéves diák Gion-dolgozata, másfelől pedig, egyfajta kitekintésként egy vegyes műfajú és tematikájú rész, amely részben filológiai kérdéseket vet föl, részben recenziókat, illetőleg összegző gondolatokat tartalmaz. Olyan, a Gion-rajongók számára hasznos adalékokra is lelünk a kötetben, amilyen az író műveiben szereplő összes szereplő listája, amelyre akár a Gion-univerzum sajátos ki-kicsodájaként is tekinthetünk.

Árpás Károly személyes hangon szól elsősorban Gion-olvasóként, -befogadóként; Gion művészetének érző fogyasztójaként; Gion híveként – és ez a hang átsüt a „hivatásos magyarázó” hangján is. Nem kísérli meg felvenni az eleve bukásra ítélt attitűdöt: nem próbál távolságot tartani, nem próbál objektívnek mutatkozni, hiszen mind időben, mind térben túlságosan közel áll vizsgálata tárgyához.

Amikor a kötet szerzője Gion titkát próbálja megfejteni, a mesélésben találja meg a választ kérdéseire. A magyar hagyományokból Mikszáthhoz és Kosztolányihoz kapcsolja Giont, ugyanakkor vitába száll az úgynevezett mágikus realistákkal rokonító elképzelésekkel. Igaza van: Gion „szituációi hétköznapiak”, műveiből „hiányzik a misztika és transzcendencia (...) hegemoniája”. Végül leszögezi: „nem gondolom, hogy Gion posztmodern lett volna, a gioni mesélés nem *kompatibilis* a posztmodern elvárásokkal.”

A Gion Nándor életművét boncolgató kötet nem kerülheti meg, nem is próbál hát kitérni: fölveti a haza kérdését. Hózsza Éva idézi a kötethez írt előszavában Gionnak egy interjúban, Balázs Attilának mondott szavait: „Amiért én valójában nem tudtam megszeretni a szülőfalumat, azzal együtt, hogy ezeket az utcákat és ezt a részt kedveltem, az az, hogy nekem nap mint nap

állandóan bizonyítani kellett valamit. Nem érttem, miért kell állandóan bizonygatnom, hogy létezem, és hogy ez az én létezésem jogosult. De bizonyítanom kellett.” Adott egy ember, aki megírja a családja és szülőfaluja történetének majd egy évszázadát, de szeretni nem tudja igazán a szülőföldjét, mert az olyasmire kényszeríti, ami miatt hátrányban érzi magát. – Ez maga a kisebbségi lét! Ebből a megközelítésből pedig ugyan világos a haza fogalma (az a vidék, ahol született az ember), annál nehezebb azonban a hazaszeretet mibenlétét meghatározni. Árpás Károly Illyés Gyulához fordul segítségért, mikor azt írja „az Illyés Gyula-i szókép igaz: a haza valahol a magasban összeér, egybefog, s az ötágú síp harmóniájára figyelve egyéni sorsunk szebbé tehető.” Árpás tehát a haza-fogalmat, a hazaszeretet érzését egy magasabb síkra tereli. Gion, véleményem szerint, ennél realiztikusabb volt. Soknemzetiségű környezetében teljes valójával benne élt, gyökereitől soha nem szakadt el, s ezek a körülmények önmagukban meghatározzák viszonyulását, amely nem lehetett filozofikus, nem lehetett jelképes. Magyarországon írt történeteiben rendre felbukkannak a volt Jugoszlávia területéről érkező figurák. A kötelékek nem lazultak az „anyaországban” sem. Nem tudott, nem akart elszakadni. Ízig-vérig délvidéki ember maradt. Kisebbségi. Magyarországon is.

Ebből a nézőpontból különösen érdekes Árpás Károly felvetése Gion Magyarországra települése utáni esetleges pályamódosulásáról: érzése szerint a szülőföld elhagyását követően a gioni történetekben uralkodóvá a „groteszk realizmus” válik. Ugyanakkor azt is fölveti, hogy ez az alkotói korszak közelebb állhat a magyarországi olvasóhoz, mint a korábbiak, mert „Gion kisebbségi miliójébe a magyarországi olvasó nehezen illeszkedik be.”

Ez, úgy vélem, kulcsfontosságú megállapítás, egyszerűen vitatható. Gion Nándor vajdasági magyar író. Kisebbségi alkotó. És bár meggyőződésem, hogy egy, a többségben szocializálódó ember sosem tudja igazán átérezni, s különösen nem megérteni a kisebbségi lét összetettségét, azt hiszem, Gion Nándor írói nagysága (többek között) abban rejlik, hogy a hangulatát, az ízt, az aromáját nagyon is közel tudja hozni hozzánk. Nem észérvekkel, nem mély filozófiai gondolatokkal – történetekkel. Amelyekben egy soknemzetiségű, különös világot tár elénk. És ezek a történetek, messzemenően igazat adva Árpás Károlynak, soha nem felejtődhetnek el.

Jó eszköz a felejtés ellen ez a kötet. (Újra)olvasásra, (újra)gondolásra indít.

Bene Zoltán